

41 - 616.911

БІБЛІОТЕКА „НАШОЇ КУЛЬТУРИ“

Видає проф. д-р Іван Огієнко.

(№ 8)

АРКАДІЙ ЖИВОТКО

АДОЛЬФ ЧЕРНИ Й УКРАЇНЦІ

ЛЬВІВ 1936.

11

II-616.911

Коли ми поглянемо на життя Західньої Європи кінця XIX. століття, то марно будемо шукати там будьякого зацікавлення та розуміння українського руху, що тоді почав набирати своїх виразних форм визвольних змагань як під Росією, так і під Австро-Угорщиною. Рісця властива не тільки для суспільства народів великих чи менших європейських держав того часу, але й для суспільства народів недержавних, поневолених, що провадили боротьбу за своє визволення. Саме до такого народу належав тоді й чеський народ. Прийнявши Шафарикові заповіти слов'янської взаємности, представники чеського суспільства перетворили їх у форму безоглядного, безкритичного русофільства, зигнорували внутрішню дійсність Росії та становище в ній таких слов'янських народів, як український та білоруський, не кажучи вже про інші народи. Це вплинуло на становище чеського суспільства до українських визвольних змагань і в Австро-Угорщині, як до змагань, скерованих проти інтересів Росії, що покривається зо зрадою ідеї слов'янської взаємности. Тільки дехто з сучасників виявив був розуміння того хибного погляду й, піднісши свій критичний голос, став на захист українських визвольних змагань. Серед тих небагатьох кінця 1890-тих та початку 1900 років виступає світлою постаттю особа чеського письменника й публіциста Адольфа Ч е р н о г о (Яна Рокити). Послідовник думок Шафарика, Коляра, Гавличка-Боровського, вступив А. Черни в своїй діяльності з думкою, що „немає справедливости однієї для того, а другої для іншого, є тільки одна справедливість для всіх і в відношенні до всіх. Однакова любов і однакова справедливість для всіх“ („O slovanské vzajemnosti“). Це думка, що лягла в основу цілого світогляду А. Ч е р н о г о та скерувала ціле його життя, як непохитного захисника правди, хоч би ця правда була не тільки приємна, але й гірка для всього його оточення. Це думка, що скерувала його діяльність у напрямі захисту справедливих інтересів тих, хто шукав шляхів свого визволення та боровся за нього. Зрештою, вона ж вела його до тих глибоких студій життя й змагань народів, що давала йому ґрунт до щиро об'єктивних висновків.

Людина, з її добром і хибами, з її потребами, з її змаганнями, словом людина зо всіма її рисами — от те, що, на думку А. Ч е р н о г о, творить основу пізнання, й розуміння якої веде до розуміння змагань та потреб цілого суспільства, народу, людськості, а звідси й до нормальних взаємовідносин. Тому то й у праці на ґрунті слов'янської взаємности підносить він насамперед думку Коляра, який вимагав, щоб на поклик „слов'янин“ озвалася — „л ю д и н а“. Звідси й ста-

новище його як до визвольних змагань свого народу, в якому бере активну участь, так і до інших слов'янських народів, і до всіх інших народів, і зрештою до загально-людського поступового руху. Звідси ж становище А. Черного й до проявів українського життя та його визвольних змагань. Це становище бачимо в працях, замітках, рецензіях, оглядах тощо, розкинутих за 30 років у таких часописах, як „Slov. Přehled“, „Cas“, „Nova Doba“ та в поодиноких публікаціях. Уважно слідкуючи за кожним проявом українського життя в Галичині, А. Черни кваліфікує його поступовим і демократичним у протидію консерватизму його москофільської течії та в порівнянні до польського політичного життя. Разом із тим на підставі конкретних даних підкреслює він розвиток українського життя, вважаючи маложиттєвою в ньому москофільську течію. Так, даючи огляд виборів у Австрії, він відзначає, що „вислід виборів виявив передовсім демократичний напрям. З 32 русинських послів 27 належить до демократичних партій, і тільки 5 до консервативної, отже до найменш демократичної партії москофільської. Факт, що ця партія не дістала зо всіх мандатів навіть шостої частини, вказує, як мало ґрунту має вона в народі“ („Nové volby v Rakousku a Slovane“, „Slov. Přehled“ 1907, ст. 454).

Подібний напрям політичної думки серед українського народу вбачає А. Черни і в українському житті в Росії, що випливає з його глибоких студій, спостережень, та знання тих умовин, в яких доводилося там виявлятися українській думці. Ці умовини характеризує він фактами правдивого пізнання Росії, в яких звертає увагу на те, що „дійсним державним народом у Росії є тільки великороси, бо українці¹ та білоруси в більшій частині своїй є в опозиції проти влади, або принаймні тримаються своєї мови, противлячись примушванню до мови великоруської; влада так само досі ставилася до них (зокрема до українців) вороже або принаймні негативно“ („K poznání Ruska“ „Sl. Pr.“ 1908 ст. 18). При цьому висловлює свій погляд на становище в Росії української мови й української літератури. Погляд цей формує він у ширшій і ґрунтовній рецензії на працю проф. Т. Флоринського: „Нѣскольکو словѣ о малорусскомъ языкѣ (нарѣчїи) и новѣйшихъ попыткахъ усвоить ему роль органа науки и высшей образованности“ (Київ, 1899). В цій рецензії читаємо: „...існування самостійної й не так уже молоді української літератури не пощастить уже віддекретувати. Категорично стоїмо проти поглядів проф. Флоринського з огляду на те, що вбачаємо в них примусове подавлення української літератури; стоїмо проти всякого насильства, тим самим проти насильства, що його робиться в Росії над українською мовою, як мовою літературною“ („Slov. Přehled“ 1900, ст. 343-5).

Виразніше висловлює свої погляди на українську справу в зв'язку з т. зв. „офіційним слов'янофільством“, панславізмом і зреш-

¹ А. Черни вживає термінів: малороси, малоруський, русини, русинський, українці, український, — всі ці терміни зводжу до одного — Українці, український.

тою чеським русофільством. У зв'язку з статтею якогось Суґ п. н. „Slovanská myslenka“, що появилася в числі 14 „Českého Slova“ з 18 січня 1908 р. з закидами на адресу „Slov. Přehledu“ щодо розв'язання ним слов'янської проблеми, А. Черни в додатку від редакції до відповіді д-ра Н. Новікова в формі листа до редакції 1. стверджує, що автор статті в „Českém Slově“ є певно російській „офіційний патріот“ або „офіційний слов'янофіл“, як то показується з багатьох нечеських виразів у статті „Českého Slova“ і 2. пише, що „схований писака (автор) статті витикає нашої слов'янській взаємності „культ сепаратистичних стремлінь“. Що тим хоче сказати? що ми вважаємо українців за українців та стоїмо за автономію Польщі? Певно він є за дальню заборону та переслідування української мови в Росії“, і тут же додає вже на адресу тих, хто захоплюється Росією: „А поклонники тієї абсолютистичної Росії не мають сорому дозволяти висувати проти нас Коляра, який написав, що „хто до пут кує рабів, сам є рабом“, і який вимагав, щоб на поклик „слов'янин“ відгукнулося — „людина“ („Jestě o panslavizmu a osvobozenkém hnutí v Rusku“, „Sl. Pr.“ 1908).

Свій погляд на проблему слов'янської взаємності назначає А. Черни з приводу праці проф. Бодуен-де-Куртене на тему: „O panslawizmie platonicznym“. („Круґука“. Краків). Зреферувавши зміст цієї праці Бодуена та його погляд на панславизм, А. Черни закінчує: „Так дивиться проф. Бодуен-де-Куртене на проблему панславизму або слов'янської взаємності. Можемо з ним погодитися до останньої літери. Дійсність справді така, як її він виявив яскравими барвами. Ми завжди виступали проти романтичного характеру слов'янської взаємності, що вчить любити слов'ян більше, ніж інших людей тільки тому, що вони слов'яни, а з них знову ж найбільше тих, що імнують світу зовнішньою силою. Не маємо на думці жодної всеслов'янської утопії. „Далі, конкретизуючи своє становище в справі слов'янських взаємин, що йде в напрямі федерації народів у Австро-Угорщині, розв'язання справи слов'янських держав на Балканах у інтересах як слов'ян, так і народів неслов'янських, закінчує: „Лишається ще проблема російсько-польська та найновіша українсько-великоруська. До ліквідації тих спорів може повести той шлях, що ми визначили щодо спорів слов'ян австрійських і балканських. Але головню до того поведе й доведе вирівнювання внутрішніх відносин російської держави взагалі в напрямі модерного поступу“ („Z časopisů a knih“, „Sl. Pr.“ 1904. ст. 23)

Виразно-критичне становище до ототожнення ідеї слов'янської взаємності з Росією та підпорядкування їй А. Черни займає, поперше, в огляді, присвяченому російсько-японській війні, а подруге, в спеціальній праці: „O slovanské vzajemnosti v době přítomné“, в якій аналізує чеське русофільство. Як у першому, так і в другому разі присвячує серйозну увагу становищу українського народу в Росії. Ззначаючи становище, що його зайняло Слов'янство в час російсько-японської війни, А. Черни пише: „Усе Слов'янство з тремтінням слідку-

вало перебіг війни на Далекому Сході, сподіваючись, що кривава подія набере виняткового значення для історії Слов'янства. Але більшість слов'янських народів (принаймні більша частина громадської думки) мала при тому на увазі тільки зовнішній бік справи, тільки побоювалася, щоб не була в війні переможена Росія, щоб її територія в Азії не була урізана, а тим самим щоб не зменшилась її вага в суспільстві. Хто відважувався висловити іншу думку, хто, як наприклад ми, вказував на внутрішні причини російських воєнних невдач, хто звертав увагу слов'янського суспільства на внутрішні умовини Російської Імперії, того ославлювано й проголошувано ворогом Росії й слов'янства. Таким ворогом вважається й цілий польський народ, якого видання поза межами Росії зараз же від початку війни своїми симпатіями схилилися на бік японської зброї, проголошуючи, що неуспіх Росії в війні може прислужитися до поліпшення внутрішніх російських відносин. Що так само заховувалася й преса українського народу (за невеликим винятком), в Слов'янстві було недобачено. Слов'янська преса тремтіла за урядову Росію та інтереси російської влади, російського самодержавства, але не подумала над тим, що майже ціла громадська думка 20 мільйонного народу польського і 30 мільйонного українського бажає перемоги над тією урядовою Росією, над тією самодержавною владою. Ніхто не шукав причин цього явища. Проголошували все, як чужу інтригу. Що люди не давали в себе стріляти за гроші, що не давали б себе підлачувати, щоб виставляти себе певній смерті, що все мусить мати глибші ідейні причини, тим, хто так писав, не прийшло на думку („Na prahu velké doby“, „Slov. Pr.“ 1905, ст. 433—445).

Зрештою проблемі слов'янської взаємності присвячує А. Черни згадану працю п. назв.: „O slovánské vzájemnosti v době přítomné“, опубліковану в „Nový Věk“ і випущену потім окремою брошурою. В цій праці автор займає критичне становище до чеського русофільства та присвячує солідну увагу в зв'язку з тим українській справі.

Аналізуючи та піддаючи гострій критиці безоглядне русофільство чеського суспільства та ототожнювання ним ідеї слов'янської взаємності з ідеєю сильної Росії, А. Черни звертається до думки Кольяра: „Той свободи вартий, хто вміє цінити свободу інших“, і додає: „Як глибоко впали ми від того часу. Були ми в захопленні силою й могутністю абсолютистичної Росії, проте ми не тільки не задавали собі питання, — чи шанує Росія національні й людські права своїх неруських народів, але тогтання тих природних прав ми мовчки або прямо схвалювали“.

Далі А. Черни вказує на ту розбіжність поведіння, стремління та цілого укладу життя чеського суспільства з російською дійсністю й на оцінку тієї дійсності чеським суспільством. Яскравими фактами характеризує некритичне, безоглядне захоплення Росією, де стараються бачити й вбачають провідництво в слов'янському світі. „Вдома — каже він — провадили ми боротьбу проти відвертого чи захованого

абсолютизму й централізму, проти клерикалізму та проти інших шкідливих „ізмів“, але в Росії все те вбачали в порядку. Захоплювала нас сила й могутність великої Російської Держави, але ми замовчували в своїх журналах, що тієї сили вживає вона насамперед до утиску власного народу, до зв'язання кожного вільнішого його руху, до придушення кожної вільнішої думки. Вдома боронили ми найширшу волю прояву й слова, отже волю зборів, товариств і друку, але в Росії не заважала нам цілковита неволя в усіх трьох напрямках. Заплющували очі перед тим, ба, зрештою знайшлися в нас голоси, що похвалявали те, зокрема цензуру закордонних книг та часописів. Вдома ставали проти мілітаризму, але в Росії вбачали в цьому вияв національної сили, підпору великодержавного становища Росії й т. д. Довгими роками керувалися ми засадою замовчувати все, що робиться в Росії недоброго, не торкатися тіневих і болючих сторінок“. Усе це, на думку А. Черного, є наслідок того „простого зачудування, що запліщувало очі й затуляло уші перед дійсним станом речей“, що створило, за його думкою, „культ російської могутності й матеріальної сили, без огляду на те, скільки є в тій силі моральних елементів“.

Схарактеризувавши так русофілство чеського суспільства, А. Черни звертає увагу на становище його зокрема до українського народу та до тих умов, в яких українському народові доводилося жити в Росії. „Українці, — каже він — що живуть у Росії, не тишилися прихильністю наших русофілів; коли ж р. 1876-го вийшов огидний указ, яким була заборонена українська література, коли від того часу заборонено друкувати українською мовою часописи, а навіть наукові книги, ба, навіть святе Письмо, — вважали то наші провідні журнали в порядку речей, і коли українці, що живуть в Австрії, протестували проти такого нечуваного обмежування національного культурного розвитку та розвинули тим посилену, гарячкову літературну чинність у своїй мові, наш найвпливовіший щоденник закидав їм сепаратизм і став на бік російської влади з мотивів, мовляв, слов'янських“ („O slov. vz.“ 6).

Поважну роль, щодо виховання в чеському суспільстві його безоглядного русофілства та становища його до української проблеми, А. Черни вбачає в чеській журналістиці. „Наша впливова журналістика десятиліттями писала та виховувала в нас таке сумнівне, фальшиве русофілство. Найголовніший уділ у тому мали „Národní Listy“ (там же).

З „Národn. Listami“ А. Черни не раз вів полеміку. Для нас найцікавіша полеміка, що розвинулася між редакцією „Slov. Přehledu“ і „N. L.“ навколо справи українського університету в Львові. „N. L.“ в трьох числах умістили нотатки в зв'язку з замітками „Slov. Př.“ в цій справі. При чому нотатки ці носили іронічний та ворожий характер щодо укр. університету. В одному з чергових чисел „Sl. Př.“ співробітник його В. Прах умістив замітку з підписом — ch п. назв.: „Рух у справі українського університету“ („Slov. Př.“

1902. ст. 147). До цієї замітки А. Черни в імені редакції зробив додаток такого змісту: „В останньому числі закинули ми „Národní Listům“, що вони ставляться (в ч. з 24 листопаду) проти домагань українського університету у Львові. „Národní Listy“ в ч. з 18 грудня в замітці, що її сором'язливо всунули до побічного додатку, вхопилися за методу заперечення. Нічого такого, мовляв, не писали, що ми їм закинули („не закидали нерозвинену для наукових цілей мову“ і „брак кваліфікованих сил“). Ну, а „виробленість“ української мови, що дали тоді ж іронічно до лапок, то не закид нерозвинености наукової мови? А коли кажуть українцям, що тільки тоді б могли мати досить наукових сил, коли б прихилилися до мови великоруської, що іншого тим говорять, як не те, що тепер вони не мають досить наукових сил? Автор відповіді „N. L.“ (яка взагалі зраджує, що докір наш зачепив за живе) кінчає словами, що редактор „Slovanského Přehledu“ сам, певно, тепер соромиться за те, що дав до часопису. В жодному разі! Редактор „Slovanského Přehledu“ завжди свідомий того, що дає до свого часопису й обстоює те все до останньої літери. Але є в Празі великий журнал, де часто в одній рубриці пишеться цілком протилежне змісту інших рубрик, у підвалі інше, ніж над ним; ба, є зрештою випадки, коли в ньому через якийсь час проводиться боротьба проти того, що в тому ж великому журналі було видруковане вчора чи кілька днів перед тим за повним іменем. „Národní Listy“ пишучи проти нас, кажуть у лапках про „русинський“ просвітний рух, бо знають у Галичині тільки руский (rusky) рух. Тим допускаються обману читачів. Добре знають, що означає в нас „rusky“ і що це слово не покривається з українським (rus'kyj); що, згідно з українським, мусіли б писати також або „московський“ або „російський“.

Коли хочемо говорити ясно й щиро, мусимо вживати слова „малоруський“ або „український“, або, коли мова тільки про австрійських українців — „русинський“, як то вже усталилося й як того, поскільки стосується останнього терміну, вживав і покійний Ржегорж, якому вже, мабуть, і „Národní Listy“ не відважаться заперечувати кваліфікації. Але то вже є так: „Národní Listy“ і в цьому працюють обманом і нещирістю, уникаючи правдивого стану речей. Коли радять галицьким українцям, щоб домагались університету руского (т. є. великоруського), є то або простацьке незнання, або свідоме кидання піску до очей своїх читачів.

Чи справді „Nár. Listy“ припускають, що урядові галицькі й віденські кола дали б українцям великоруський університет швидче, як український?

У Львівському університеті є вже українські катедри, на цій підставі українці й ставлять дальші вимоги, а тут раптом з'являються „Nár. Listy“ та починають кштити з них, і то тому, що не домагаються університету великоруського, для якого не мають підстав (не

зважаючи вже на те, що велика більшість їх сама цьому проти-
лась би)!

Чи не звучить це просто нессудно? Виступаючи проти нас, „Nár. Listy“ посилаються на те, що „Галичанин“ з узнанням передрукував їх голос, і що, мовляв, галицькі Rusové свої просвітні стремління, певно, розуміють ліпше, ніж празький редактор „Slovanského Přehledu“. Але на це досить вказати, що „Галичанин“ є орган тільки партії, і то порівнюючи до галицько-руських відно-
син в цілому, малої партії, зрештою вже ніяк не цілого народу. Є то знову баламутство „Nár. Listů“. Коли ціле галицько-українське су-
спільство повстає за український університет, коли всі студенти га-
лицько-руські (щоб не казати — русинські) залишають Львівський
університет, хай дозволять „N. L.“, щоб редактор „Slovanského
Přehledu“ з повним правом відповів: певно галицькі Rusové свої про-
світні стремління розуміють ліпше, ніж празька редакція „Národ-
ních Listů“. Домагання українського університету є домагання в с і х
галицьких Rusů, а не домагання тільки однієї партії, і коли проти
нього виступають „Národní Listy“, то допускаються помилки су-
проти загально-громадської справи з мотивів партійних. І коли „Ná-
rodní Listy“ радять щось інше, ніж українці в даних обставинах
самі домагаються для свого університету у Львові, то радять те, що
могло б цілу акцію знищити. „Národní Listy“ далі крутять, що ми
не зрозуміли слова „фонетика“, їх ніяковість та викрочування свід-
чать, що ми добре зрозуміли, який зміст у це слово вкладався і в якому
ганебному сенсі його уживано. Словом: „Nár. Listy“ ліпше б були
зробили, якби зовсім не відповідали, коли не змогли чесно признатися
до своєї помилки. Допустилися помилки супроти руху за український
університет, і супроти другого університету, чеського, бо проти га-
лицько-українського університету видобули ту саму зброю, якою
німці боролися проти першого й боряться проти другого нашого уні-
верситету.

На тому кінчаємо полеміку раз назавжди; було б для неї шкода
місця й часу“ (підпис: Red. „Slov. Přehled“, 1902 ст. 194—200).

Стаючи на захист українського права, А. Черни не менш го-
стро реагує на виступи „Славянського Вѣка“ та його редактора д-ра
Д. Вергуна. Негативну оцінку цього часопису, що з року 1900 почав
виходити в Відні, знаходимо в „Slov. Př.“ зараз же по його виході.

Одним із головних завдань цього часопису було під покривкою
ідеї взаємності слов'янських народів ширити панрусистські тенден-
ції та поборювати український рух відродження. Ці завдання можна
помітити вже з перших чисел за 1900 р., що послідовно розвивалися
в дальших річниках. Так, напр., обговорюючи справу лектури ро-
сійської мови в празькому університеті, часопис цей трактує росій-
ську мову, як мову всеслов'янську („Слав. Вѣк“, 1900, ч. 4). В той
же час український рух відродження в очах цього слов'янського часо-

пису є „свого роду культурне дум-дум, що псує й розтліває народню душу“ („Слав. Вѣкъ“, 1900. ч. 2.). У зв'язку з таким становищем цього часопису в ч. 70 за 1904 рік, ним зроблений був закид на адресу „Slov. Přehledu“, в тому, що цей останній стає на бік інтересів всяких народів — німців, шведів, поляків і ін. проти народу російського. Там же редактор часопису д-р Вергун виступив проти В. Праха, що провадив в „Sl. Pr.“ український відділ. В. Прах дав на сторінках „Slov. Pr.“ належну відповідь, до якої прилучив свій голос і А. Черни. „Славянський Вѣкъ“ п. Вергуна — писав А. Черни — зробив на „Slov. Přehled“ напад, який ми промовчали б, як то було зо всіма попередніми нападами цього часопису.... „Славянський Вѣкъ“ подразнений тим, що, пишучи про Росію, ми присвячуємо увагу також від'ємній та тіневій стороні, так само як при огляді іншого слов'янського життя. На це мусіли б ми відповісти, що робимо так з переконання, висловленого у вступі до 1 річника, що справу слов'янської взаємності треба поставити на ґрунт правдивого взаємного пізнання, а правда є красна й гірка. Друге, над чим головно уболіває „Слав. Вѣкъ“, це та увага, що ми її присвячуємо українцям, отже слов'янському народові, з якого п. Вергун сам вийшов“...

Подавши далі думки, висловлені в згаданій нами рецензії на працю проф. Флоринського про українську мову, А. Черни продовжує: „Отже, пане Вергуне, не підтримуємо ми жодного сепаратизму, дивимось на річі, якими вони є в дійсності, та ставимось проти насильства, яке робиться над українцями...“ й закінчує: „Пан д-р Вергун свій редакційний додаток напад на „Slov. Přehled“ почав похвалою мого часопису, поки йде мова про західних слов'ян. Дякую, але міг би того не робити. Не потребую того признання“ „Слав. Вѣка“ так же, як байдужий для мене його напад. Тільки даючи місце для відповіді п. В. Праха, відповів і сам, але це раз на завжди. На полеміку з п. д-ром Вергуном шкода було б місця, що його потребую для важливіших справ“ („Slov. Přehled“, 1904 ст. 191—192).

Не менш виразне становище займав А. Черни в справі Слов'янських з'їздів та ігнорування на них українського народу. Так, напр., у статті „Слов'янські з'їзди 1908 р.“ він пише: „Нещирість, що на ній було закладено з'їзд, найвиразніш виявилася в відношенні до малоросів чи українців. Упорядчики з'їзду навіть не поставилися до них взагалі, як до слов'янського народу, тільки як до політичної партії. Перед українським питанням з'їзд заплющив очі, так як би його й не було. Було воно занадто дражливе, навіть більш — мали ми враження, що упорядчики з'їзду взагалі були проти існування цього питання, що були вони пристрасно упереджені проти українського руху взагалі, що в цій справі стали вони на становище наших „Národních Listů“ або російських правих партій. Ця та інші нещирості помітилися на з'їзді та пошкодили цілій добрій справі. Та-

ким чином з'їзд не був всеслов'янським („Slov. Pr“.
1909 ст. 11.).

Таке становище упорядчиків спричинилося до негативного відношення українців до з'їзду. Спинившись на цьому факті, А. Черни подає обгрунтування його, як воно відбулося в українській пресі. Навівши голоси цієї преси, що дуже гостро виступила, зазначає: „А так стоїмо перед фактом, що проти всеслов'янської ідеї стають ті самі українці, що здавна підносили ідею слов'янської взаємності на основі вільності й братерства“, доказом чого є те, що „в них уже в сорокових роках виникло було братство Кирила й Методія, що мало на увазі впорядкувати слов'янську єдність на основі повної рівності й терпимости“.

Зрештою, в звязку з слов'янською ідеєю не промовчав А. Черни й тих закидів в германофільстві та протислов'янських настроїв українського суспільства, що чути було зо всіх сторін. „Припустімо — пише він, — що українці дійсно кокетують із німцями. Є то дуже поважне явище для слов'янської думки в цілому, але не треба робити українцям більш-менш уціпливих докорів, що вони, мовляв, з більшою охотою об'єднуються з німцями, як ідуть рука-в-руку з іншими слов'янами — тільки треба шукати причин цього явища, треба досліджувати, що саме відштовхує українців від слов'янської думки й жене їх ув обійми німців, що в залицяннях до українців мають в дійсності тільки свої німецькі та протислов'янські інтереси; треба поспитати слов'янське сумління, чи не лежить у цьому на самих слов'янах більша частина вини. Одні слов'яни українців просто пригнічують, а інші стають на сторону тих, хто просто заперечує саме їх національне існування. Чи ж диво, що з того має радість німець?“ („Slov. sjezdy“ r. 1908, „Sl. Pr“.
1909, ст. 67).

Звертаючи увагу на чесько-українські взаємини, А. Черни присвячує їм свою увагу кілька разів. Зокрема яскраво висловлює свої думки в статті „Про слов'янську взаємність“, в якій, спинившись на факті недовір'я до чехів з боку поляків, аналізує недовірливе становище до чехів і з боку українців, убачаючи причину того в відношенні до українського руху чеських русофілів. „Подібне взаємовідношення було й між нами та українцями (малорусами) або русинами, як ми звикли називати австрійських українців, — каже він. Вони так само не мали підстави мати до нас особливого довір'я, коли ми стали на боці російської влади, що в Росії їх утискувала. Недовір'я це збільшилося, коли наші русофіли в своєму органі відверто виступили проти українського національного руху й австрійських українців, ставши на бік значної меншости т. зв. старорусів, що дивляться на український рух подібно, як російська влада, та не хоче ширення самостійної української літератури. Ми мали б заховати до обох сторін безсторонне становище, тим більш, що ми могли бачити, що малоруський чи український рух є невпинний, що за ним іде вся інтелі-

генція 30 мільйонного народу, тоді як до старорусів належить тільки незначний її відламок. Але наші русофіли заняли проти українського руху рішуче вороже становище, завжди виступали страшенно проти нього, безоглядно стаючи на бік зникаючої партії старорусів, проти якої стало все українське суспільство. Тому нема нічого дивного, що українці так само, як поляки, не довіряли нам та витикали нам наш панславизм, в якому бачили прагнення панрусизму. Наслідком того проголосили ми українців так само за недобрих слов'ян. Таким чином у відношенні до урядової Росії було більш 50 мільйонів недобрих слов'ян і тільки близько 23, найбільш 24 міл. слов'ян добрих. Але, звичайно, й між ними були так само недобрі слов'яни, а навіть і між самими росіянами, і кількість їх постійно зростала“ („O slovenské vzajemnosti“, „Sl. Pr.“, 1906, ст. 10).

А що таке недовір'я, а навіть почуття неприязні дійсно було серед українців до чехів, і саме через причини, що вказує А. Черни, свідчить хоч би така гостра замітка, що появилася в одному з чисел часопису „Буковина“. „Як мало ми знаємо слов'ян! — читаємо в цій замітці. Не знаємо їх, бо не любимо їх! Так нас кривдили й кривдять москалі й поляки, так кривдять, що не маємо вже охоти пізнавати слов'ян і обнімати всіх щирим серцем. Не віримо в пророцтво Шевченка, що всі слов'яни стануть рідними братами, — ми були б раді, коли б усі слов'яни не були для нас принаймні „рідними катами“. Далі, вказавши егоїзм слов'янських братів, стверджує подібне ж становище до українців і збоку чехів та нещирість гасла братерства й слов'янської взаємності в устах поодиноких слов'янських народів. „Чехи й поляки хотіли б нас з'їсти — читаємо далі. Хто ж їх не знає! Прилюдно говориться про братерство, а в чотири очі, що чехи — то слов'янські жиди, такі вони егоїсти. А чи ж то не правда? — питає автор замітки. Нехай провалиться ціла Австрія, а з нею й русини, аби но чехи дістали свою державність. А москалі, а поляки?...“ „Йдіть ви зо всім слов'янством — каже він, — ані знати його не хочемо“ (цитую за чеським текстом, А. Ж.). Відповідаючи на цю замітку, А. Черни каже: „Було то написано терико, але було то написано дійсно з цілою щирістю, так як принаймні в буковинських українців думається про слов'янську ідею. Коли візьмемо на увагу тяжке й гірке становище українців повсюду, де б вони в Європі не замешкували — чи то в Росії, Галичині, Буковині, чи в Угорщині, та запитаємо своє сумління, мусимо все ж сказати, що такого загального й майже цинічного засудження ми не заслужили. Боронилися на державній Раді проти безправства, але на право будького іншого ми не посягли. Не посягатимемо на нього ніколи, а коли б на чій будь права піднесли руку, то погіршили б проти нашої минулості, проти традицій, проти розуміння нашої історії й нашого національного духу“ („Bukovinsti Rusini“, „Sl. Pr.“. III. ст. 150).

Крім тих думок А. Черного, на яких ми спинались, звертають

на себе увагу дуже багато більших чи менших його заміток, як безпосередній відгук на ті чи ті прояви українського життя. Це вказує на те, з якою увагою десятки років А. Черни стежив за українським рухом, а зміст заміток свідчить про глибоку симпатію та розуміння бажань українського народу. Одне з перших місць у цих відгуках займають відгуки на боротьбу за український університет. Не уникає уваги А. Черного й Холмська справа, в якій він завважує хибне становище українців ув їхній недостатній активності в цій справі. Звертає він увагу і на Закарпатську Русь-Україну. Відгукується на кожну втрату в українському житті, відзначає ювілеї визначних людей (Б. Грінченка, Д. Мордовцева, М. Павлика, Г. Барвінок, О. Поповича, Ю. Жаткевича та ін.). Виступає в таких випадках не тільки як журналіст, але й як поет (Ян Рокита), присвячуючи, наприклад, І. Франкові більшого вірша:

„Здоров будь, брате з Тарасового краю,
Що ліру взяв його ти міцною рукою
І снадкомцем став його бажань і слова“!

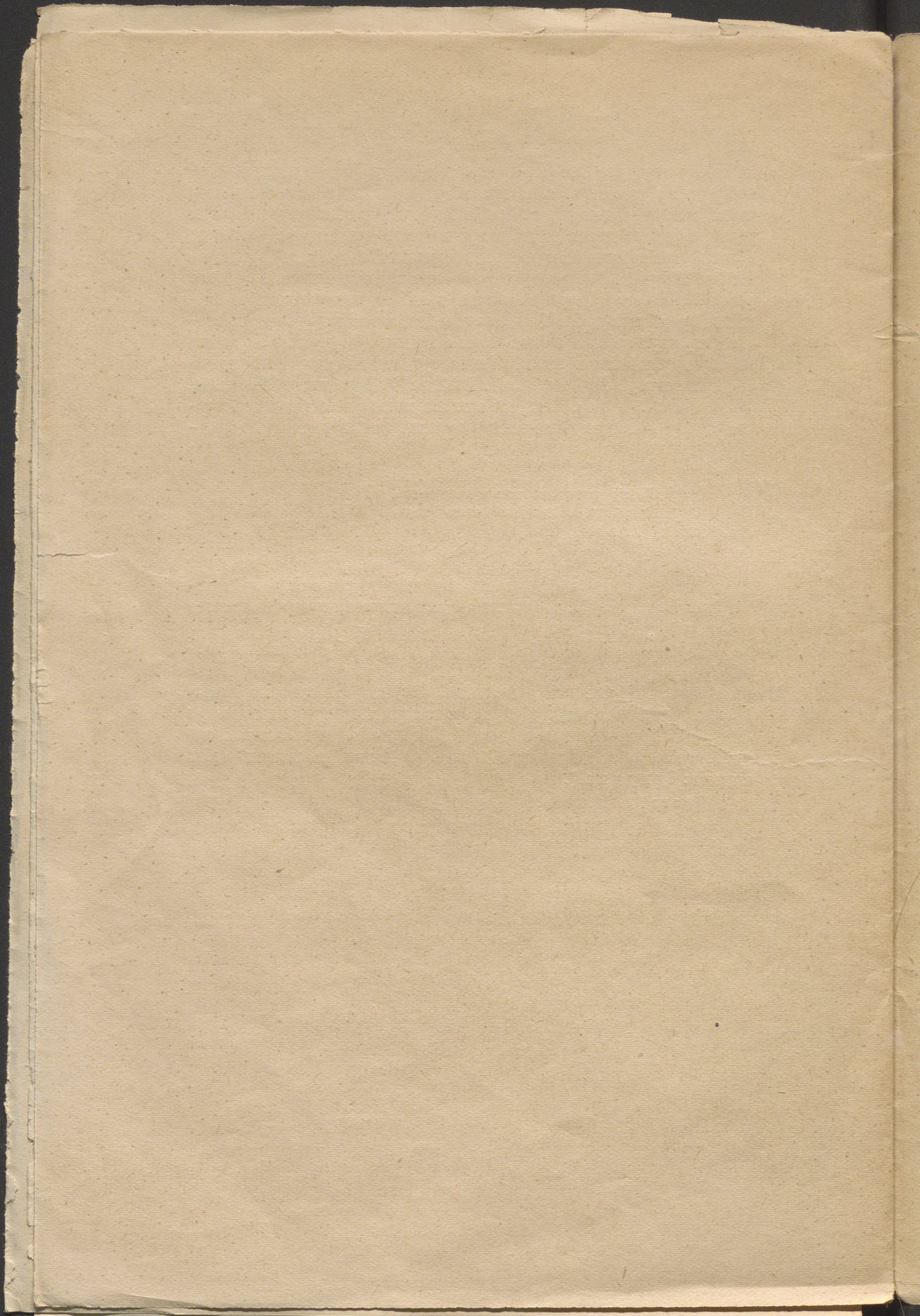
читаємо ми в тому вірші.

Зрештою, багато інших заміток, рецензій, рефератів тощо

Так тридцять років, мов коваль коло свого ковадла, виконував А. Черни підстави об'єктивного становища та зрозуміння життя й прагнень українського народу.

Бувши одним із найвизначніших діячів ідеї слов'янської взаємності, А. Черни є той із небагатьох, для кого ця ідея не є тільки слово, але чин, утілений у конкретні форми права кожного народу й кожного з слов'янських народів зокрема жити й творити своє життя відповідно до своїх інтересів і потреб. Він один із тих небагатьох, хто цілим своїм життям, працею й думкою на поклик „слов'янин“ сміло відповів: „людина!“.

Прага.

Бібліотека „Нашої Культури“

ВИПУСТИЛА ТАКІ ВИДАННЯ:

1. **Парастас** або Велика Панахида за в Бозі спочилих. З благословення Митрополита Діонісія, переклав проф. Іван Огієнко. Кирилівськими черенками, з наголосами. 1935 р., 60 ст. Ціна 1 зл.

2. **Проф. Д-р К. Студинський**: Павло Йосип Шафарик і українці. До історії українсько-чеських зв'язків. 1935 р., 14 ст. Ціна 30 гр.

3. **М-р В. Барагура**: Суть і завдання літературної критики. I: Літературна критика, II: Наукова критика, III: Сучасний стан української критики, 1935 р., 16 ст. Ціна 50 гр.

4. **Похорон** світських людей. З благословення Митрополита Діонісія, переклав проф. Іван Огієнко. Кирилівськими черенками з наголосами. 1935 р., 80 ст. Ціна 1 зл.

5. **Аркадій Животко**: Українське питання в поглядах представників російської суспільної думки XIX-го ст. 1936 р. 21 ст. 50 гр.

6. **Віктор Приходько**: Повстання Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі. 1936 р. Ціна 1 зл., 60 сот.

7. **Проф. д-р Іван Огієнко**: Старослов'янська мова в вищій школі. Чергові завдання вивчення старослов'янської мови. 1936 р. 13 ст. Ціна 50 гр.

8. **Аркадій Животко**: Адольф Черний і українці. 1936 р. Ціна 50 гр.

9. **Михайло Мочульський**: Гоцинський, Словацький і Шевченко як співці Коліївщини. 1936 р. Ціна 1 зл.

10. **Митрополит Діонісій**: Евхаристичний культ в Україні. З 25-ма млюнками. 1936 р. Ціна 1 зл.

Набувати ці видання можна по всіх українських книгарнях або від Адміністрації „Нашої Культури“: Warszawa nr. 4, ul. Stalowa 25, m. 10.

Науково-літературний місячник „Наша Культура“ виходить п'яти- або чотириаркушевими книжками. Головний Редактор і Видавець Проф. д-р Іван Огієнко. Передплата в краю: 10 зл. річно (можна ратами), 6.50 зл. піврічно, 3.50 зл. чвертьрічно; Для Чехословаччини, Австрії й Малярщини передплата крайова. Адреса Редакції: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 ч. 10. Конто чекове П. К. О. № 5880. На розрахункових переказах дописувати: Warszawa 4, „Nasza Kultura“, kartoteka 15.

17 LIP. 1975

Друкарня Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001021017672

6554/36